

УДК 346.2:336.73

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Славова Н.О., к.ю.н.ст. викладач кафедри державно-правових дисциплін ДонНУ*Поляков В.Ю.*, асистент кафедри державно-правових дисциплін ДонНУ

Трансформація економічної, соціальної системи передбачає інституалізацію та одночасно розбудову некомерційного сектора. Це обумовлено тим, що від ефективності його організації та діяльності залежить формування «стійкого» соціально-економічного положення в країні.

Діяльність некомерційних організацій (далі - НО) потребує подальшого реформування та удосконалення механізмів функціонування, оскільки на сьогодні вони не справляються з основними функціями, покладеними на них. За сучасних умов здійснення некомерційної діяльності неминуче виникає питання, чи може НО здійснювати підприємницьку діяльність. Адаже виконання статутних завдань безпосередньо залежить від матеріального (фінансового) стану НО, тобто можливості некомерційної організації надавати відповідні послуги. Недостатній обсяг фінансування НО спонукає останніх до перенесення наголосу на здійснення ними комерційної діяльності для реалізації поставлених задач.

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених (В.К. Мамутова [1], В. Мілаш [2], Є.В. Булатова [3], К.А. Чернеги [4], Є.В. Талапіної [5] та ін.), однак, на сьогодні не сформувався єдиний підхід до змісту некомерційної господарської діяльності. Вивчення діяльності некомерційних організацій, незважаючи на широкий спектр досліджень із зазначеної проблематики, сьогодні потребує подальшого аналізу, перш за все, коли йдеться про здатність НО виконувати свої завдання (суспільно-корисні) в ринкових умовах.

Метою цієї статті є обґрунтування особливого підходу до підприємницької діяльності некомерційних організацій.

Необхідно зазначити, що у більшості країн НО дозволено здійснювати підприємницьку діяльність для підтримки своєї основної діяльності, але за двох умов: прибуток організації не розподіляється і спрямовується на основну діяльність – критерій «основної мети» [6].

Варто зауважити, розвиток некомерційної діяльності нерозривно пов'язаний із підприємницькою діяльністю. В.С. Мілаш відзначає, що в умовах ринкової економіки юридичних осіб, які створені з метою досягнення суспільно-корисних цілей, реалізації спільних інтересів (політичного, культурного, національного, релігійного характеру тощо) їх засновників, допомоги в реалізації подібних інтересів певних суспільних верств, не можна позбавляти можливості здійснювати необхідні господарські операції та в установлених законом межах самим заробляти кошти для реалізації своєї мети. Провадження тих чи інших господарських операцій комерційного характеру, отримання доходу від їх здійснення є проміжною метою (кінцевою метою є забезпечення власної статутної діяльності), яка не збігається з цілями створення суб'єктів господарювання, та діяльності, предмет якої не пов'язаний із сферою суспільного виробництва [2, с. 27].

Необхідно зазначити, що історично в багатьох державах (Україна – не виключення) склалося так, що юридичні особи мали можливість виконувати тільки ті дії, що були передбачені їх статутними документами. Тоді з'явилось поняття спеціальної правоздатності юридичної особи. Сутність такої правоздатності, на думку В. Кравчука, полягає в тому, що юридична особа має право виконувати лише ті дії, що спрямовані на досягнення зазначеної в установчих документах мети. Вона може мати тільки ті права й обов'язки, що відповідають цілям і задачам її діяльності та необхідні для її здійснення [7].

Проте, необхідно враховувати, некомерційна діяльність є специфічним видом господарської діяльності. Її відмінність від решти інших видів діяльності полягає в тому, що вона спрямована на задоволення суспільно-корисних інтересів, які не можуть виконати певні організації (наприклад, лікарні, дитячі садки, школи) та взагалі держава. На нашу думку, метою створення і функціонування НО є досягнення загальної мети – максимальної ефективності роботи в певній галузі (будь-то релігійна, благодійна та ін.), яка залежить від матеріального стану некомерційної організації. Сутність некомерційної діяльності – це безкорислива допомога населенню, організаціям тощо, яка полягає у виході за межі економічного середовища і охопленні нею соціальних, релігійних, екологічних та інших аспектів суспільного життя. Отже, джерелом фінансування некомерційної діяльності може бути саме дохід (прибуток), одержаний від здійснення комерційних операцій.

З урахуванням цього, слід розмежовувати предмет (зміст) діяльності юридичної особи та конкретні права щодо здійснення цієї діяльності, які у низці випадків можуть бути ширшими за предмет діяльності. Юридична особа має право на здійснення дій, що виходять за межі предмета діяльності, за умови, що їх здійснення не суперечить меті створення юридичної особи та не заборонено чинним законодавством [2, с. 28], тобто якщо НО здійснює підприємницьку діяльність, то дохід (прибуток) повинен спрямовуватися на вирішення статутних завдань.

Крім того, ст. 86 ЦК України [8] регламентує, що непідприємницькі товариства та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Ч. 3 ст. 53 ГК України [9]

визначає, що у разі, якщо господарська діяльність громадянина або юридичної особи, зареєстрованої як суб'єкт некомерційного господарювання, набуває характеру підприємницької, до неї застосовуються положення цього Кодексу та інших законів, якими регулюється підприємництво. З наведеного вбачається, що НО може здійснювати підприємницьку діяльність, при цьому некомерційний статус втрачається (юридично – НО має некомерційний статус, оскільки вона зареєстрована як некомерційна організація, про що свідчать установчі документи (відповідно до ч. 3 ст. 62 ГК України, підприємство, як і будь-який інший суб'єкт господарювання, якщо інше не встановлене законом, діє на основі статуту або іншого установчого документу), фактично – цей статус втрачається, оскільки діяльність регулюється нормами ГК України щодо господарської комерційної діяльності (підприємництва).

Слушною є думка О.С. Васильєва, О.П. Подцерковного, Т.В. Степанова, що норми ГК України, які регулюють публічні відносини в сфері господарювання, не конкурують із нормами Цивільного кодексу України, оскільки мають відмінну від норм ЦК України природу [10, с. 180]. Проте необхідно відзначити, що в контексті питання щодо діяльності некомерційних організацій, на нашу думку, норма ЦК України (ст. 86) є більш «правильною», оскільки результат підприємницької діяльності трансформується в соціальний, економічний ефект (підприємницька діяльність виступає як засіб досягнення мети некомерційної організації). Наприклад, некомерційна організація в галузі фізичної культури не може існувати без спортивного інвентарю, оренди спортивного залу, тренерської команди тощо, тому вона може відкривати магазин спортивного одягу та взуття, спортивного інвентарю, видавати журнали, газети, які присвячені питанням розвитку фізичної культури. Ця діяльність безпосередньо не реалізує фізкультурні послуги, однак створює необхідні умови для їх надання. Отже, таку діяльність НО можна назвати господарською діяльністю, яка забезпечує реалізацію загальнокорисної діяльності некомерційних організацій [11, с. 267].

Досліджуючи питання щодо діяльності некомерційних організацій, С.Б. Мельник вважає, якщо господарська діяльність суб'єкта господарювання не підпадає під визначення, яке сформульоване в ч.1 ст. 52 ГК України (некомерційне господарювання – це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку) та має ознаки господарської комерційної діяльності (підприємництва), то відповідно до ч. 3 ст. 53 ГК України на діяльність такого суб'єкта господарювання будуть розповсюджуватися правові приписи не глави 5 ГК України («Некомерційна господарська діяльність»), а правила про господарську комерційну діяльність (підприємництва) [12, с. 139].

Необхідно зазначити, що підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГК). Так, В.К. Мамутов вважає, що підприємництво – це один із видів господарювання. Підприємництво – це особливий режим господарювання, для якого характерна спрямованість на одержання прибутку [1, с. 82, 83]. Отже, одержання прибутку - це головна мета підприємництва, при чому прибуток після сплати відповідних податків та інших обов'язкових зборів, платежів, заробітної плати розподіляється між власниками комерційної організації для задоволення власних потреб і інтересів.

Суб'єкт господарювання є самостійним учасником господарських відносин. Тому Н.О. Саніахметова, спираючись на ст. 55 ГК України, класифікує безпосередньо суб'єктів господарювання за метою їх діяльності. По-перше, це ті, метою діяльності яких є отримання прибутку. По-друге, виокремлюють некомерційні юридичні особи, основною метою яких не є одержання прибутку. Вони діють з метою, спрямованою на досягнення суспільних благ, що не виключає можливості участі в підприємницькій діяльності, якщо вона має на меті створення некомерційної організації та одержання прибутку, необхідного для реалізації статутних цілей [13, с.145].

Булатов Є.В. відзначає, що господарська діяльність некомерційних організацій повинна відповідати їхньому основному призначенню, тому виникає необхідність законодавчого встановлення вичерпних переліків дозволених установам видів такої діяльності. Легальне закріплення вичерпних переліків видів господарської діяльності установ усіх форм власності забезпечить чітке визначення кола їх господарських функцій, що відповідають основним цілям створення цих некомерційних організацій. Крім того, господарська діяльність НО може здійснюватися в режимі підприємництва [3, с. 11]. Таку точку зору цілком можна підтримати щодо вичерпного переліку видів господарської діяльності некомерційних організацій, оскільки це дозволить визначити «межі» діяльності НО.

Крім того, російські правознавці вважають, що некомерційні організації повинні здійснювати підприємницьку діяльність виключно в тих сферах, у яких реалізуються їх основні цілі. Наприклад, благодійна організація, яка створена з метою працевлаштування та забезпечення житлом емігрантів, може здійснювати підприємницьку діяльність тільки у вказаних сферах [4, с. 30]. Така точка зору, на нашу думку, заслуговує позитивної оцінки, оскільки судова практика Російської Федерації свідчить, що федеральним законодавством «табу» на здійснення некомерційними організаціями підприємницької діяльності, пов'язаної з обігом алкогольної продукції, не встановлено [5, с. 135]. Отже, «широкий діапазон» підприємницької діяльності для некомерційних організацій може призвести до дестабілізації останніх. Не викликає сумнівів, що, «не є правильним», наприклад, коли благодійна організація «Екологія та права людини» (метою діяльності якої є захист екологічних прав людини) здійснює підприємницьку діяльність, яка пов'язана з забрудненням навколишнього середовища (інтенсивно забруднюється повітря сірчаним ангідридом, окислами вуглецю й

азоту, пилом, сажею тощо).

Отже, важливим і перспективним засобом розмежування некомерційної та комерційної діяльності є критерій «спрямування прибутку». У протилежність критерію «мета – суспільне благо», критерій «спрямування прибутку» у своїй чистій формі повністю ігнорує економічну та комерційну сутність діяльності НО, та замість цього акцентує увагу виключно на встановленні, в яких цілях використовується прибуток. За цим критерієм некомерційна організація повинна спрямовувати весь свій прибуток на загальнокорисні цілі для того, щоб кваліфікуватися як НО [14, с. 12-13].

Традиційно вважається, що критерій «спрямування прибутку» вважається найкращим, оскільки дає неприбутковому сектору можливість розвиватися в складних економічних умовах. Але, як відзначають деякі науковці, прибуток, який некомерційна організація отримує від провадження підприємницької діяльності, можна спрямовувати не тільки на досягнення суспільно корисної мети, але й на виплату невинновданно високих заробітних плат керівникам такої організації, що в кінцевому результаті вказує на мету отримання прибутку як основну [6]. Для уникнення таких зловживань необхідно в спеціальних законах щодо певних видів некомерційних організацій передбачити правову норму, яка регламентує витрати відповідної організації (наприклад, згідно Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» розмір витрат на утримання благодійної організації не може перевищувати 20 відсотків кошторису цієї організації в поточному році (ст. 19, 20).

Отже, в умовах соціальної, економічної кризи необхідно впроваджувати всі заходи для здійснення ефективної некомерційної діяльності. На нашу думку, на законодавчому рівні необхідно «дозволити» НО здійснювати підприємницьку діяльність. Звісно, заперечувати застосування до НО положення ГК України та законів, якими регулюється підприємництво, не можна, оскільки це буде дискредитувати суб'єктів підприємництва, проте, позбавляти відповідні НО некомерційного статусу є недоречним.

У сучасних умовах такий стан речей є абсолютно нормальним, оскільки для некомерційних організацій важливо обмежити не саму можливість отримання прибутку, а порядок його розподілу і використання. Найголовніше, щоб всі доходи від будь-якої господарської діяльності установи, незалежно від того, носить вона підприємницький характер або ні, реінвестувалися до основної діяльності соціального значення [15, с. 106].

На підставі викладеного пропонується внести зміни до законодавства шляхом доповнення ст. 53 ГК України новим абз.4 такого змісту:

«4. Некомерційна організація може здійснювати підприємницьку діяльність, якщо дохід (прибуток) від здійснення підприємницької діяльності буде спрямований виключно на статутні завдання некомерційної організації.»

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається можливість здійснення підприємницької діяльності некомерційними організаціями. Проведена характеристика некомерційної господарської діяльності, сформульовані відповідні рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: господарська діяльність, некомерційна діяльність, некомерційна організація.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию некоммерческой деятельности, рассматривается возможность осуществления предпринимательской деятельности некоммерческими организациями. В работе аргументированы выводы относительно предпринимательской деятельности некоммерческими организациями. Предложено основные направления совершенствования законодательства, регулирующего некоммерческую хозяйственную деятельность.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, некоммерческая деятельность, некоммерческая организация.

SUMMARY

The article investigates the activities of nonprofit organizations that are considered problematic issues, suggests ways to address them.

Keywords: economic activities, non-profit activities, a nonprofit organization.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Мамутов В.К. Кодификация хозяйственного законодательства Украины в новых экономических условиях / В.К. Мамутов // Государство и право. – 1994. – № 6. – С.77-87.
2. Мілаш В. Проблеми визначення господарсько-правового статусу учасників господарських відносин / В. Мілаш // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 2. – С. 25-29
3. Булатов Є.В. Правовий статус установи як учасника господарських відносин: дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 / Є.В. Булатов. – Донецьк: ІЕПД, 2005. – 206 с.
4. Чернега К.А. Правовое регулирование благотворительной деятельности и правовое положение благотворительных организаций / К.А. Чернега // Закон. – 2003. – № 10. – С. 22-34.
5. Талапина Э.В. Некоммерческие организации как комплексный институт Российского права / Э.В. Талапина // Закон. – 2009. – № 5. – С. 129-140.
6. Нестеренко П. В. Проблеми законодавчого регулювання діяльності вищих навчальних закладів приватної форми власності [Електроний ресурс]. – Режим доступу:

www.nbu.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Pravo/2008_819/30.pdf

7. Алексеева Ю. Объем правосубъектности господарських організацій [Електроний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pchdu/2008_1/12.htm.

8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

9. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України.-2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

10. Васильев А. С., Подцерковный О. П., Степанова Т. В. О практическом разрешении вопросов совместного применения гражданского и хозяйственного кодексов Украины / А.С. Васильев, О.П. Подцерковный, Т.В. Степанова // *Правова держава*. –2004. – № 7. – С. 178-182.

11. Дорошева Е. Н. Хозяйственная деятельность неприбыльных организаций, ее виды и соотношение с предпринимательской деятельностью /Е. Н. Дорошева // *Вісник Донецького університету. Сер. В: економіка і право*. – 2002. – № 1. – С. 265 - 269.

12. Хозяйственный кодекс Украины: Комментарий / Под ред. Н. А. Саниахметовой. Изданиевторое. – Х.: «Одиссей», 2005. – 896 с.

13. Пашков В. Господарсько-правовий статус суб'єктів некомерційного господарювання та не господарюючих суб'єктів / В. Пашков // *Вісник Академії правових наук України*. –2008. – № 4 (55). – С. 143-153.

14. Налогообложение некоммерческих организаций: Сборник материалов. – .: «МП Леся», 2001. – 328 с.

15. Булатов С.В.Правовий статус установи як учасника господарських відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / С.В. Булатов. – Донецьк, 2005. – 21 с.

УДК 351.743

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Суходольський А.Ю., ад'юнкт кафедри організації служби та дізнання в підрозділах ДАІ Донецького юридичного інституту МВС України

Формування правової держави, зміцнення законності і правопорядку вимагає підвищення ефективності роботи всіх правових органів, в тому числі й органів внутрішніх справ.

У виконанні завдань і функцій, покладених на органи внутрішніх справ значна роль належить адміністративній діяльності, яка здійснюється адміністративно-правовими засобами.

Сучасний стан дорожнього руху характеризується високою інтенсивністю, залученням величезної кількості людей і колосальним збільшенням чисельності транспортних засобів. За цих обставин особливої актуальності набуває діяльність, спрямована на забезпечення безпеки дорожнього руху, попередження ДТП і зниження тяжкості їх наслідків, однією з найважливіших складових якої є державний контроль у сфері дорожнього руху.

Державний контроль у сфері дорожнього руху перш за все полягає у правозастосовній діяльності органів внутрішніх справ у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, яка спрямована на зміцнення дисципліни на транспорті, боротьбу з порушеннями правил, норм і стандартів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, запобігання дорожньо-транспортних пригод, захист особистих прав громадян, та визначається наступними нормативними документами: законодавством про дорожній рух, Кодексом України про адміністративні правопорушення та Інструкцією по організації провадження у справах про адміністративні порушення правил, норм і стандартів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху та ін.

Незважаючи на те, що забезпечення безпеки дорожнього руху завжди було і залишається одним з першочергових напрямків діяльності держави, статистична інформація свідчить – кількість осіб, які загинули або постраждали у дорожньо-транспортних пригодах є досить високою (за 2010 р. в Україні скоєно 201 931 дорожньо-транспортних пригод, в яких загинуло 4 083 особи і 37 401 – травмовано громадян [1]), хоча з 2009 року спостерігається тенденція щодо зниження статистичних показників за вказаними позиціями.

Враховуючи посилення заходів адміністративної відповідальності у цій сфері, головними причинами високого рівня аварійності на автошляхах є низька правова культура та дисципліна учасників дорожнього руху, зневага до елементарних вимог безпеки та вимог законодавства (наприклад, зіткнення на залізничному переїзді автобуса з локомотивом під Марганцем Дніпропетровської області, внаслідок якого загинули 45 осіб; слідством встановлено, що у водія була підроблена медична довідка, а вікна автобуса були тоновані [2]).

Адміністративні стягнення, посідають одне з важливих місць серед різноманітних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки дорожнього руху, та є, фактично, найбільш дієвими заходами, але проблема полягає в тому, що застосування та реалізація деяких адміністративних стягнень на практиці має певні особливості та недоліки, які заважають в повній мірі реалізації покладених завдань та принципів – співвідносності проступку та покарання, невідворотності покарання, та ін.

Важливою складовою державного контролю у сфері дорожнього руху є інститут відповідальності, завданням якого є застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми.